

УДК 821.161.2+821.162.1]-1.091

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕПІТЕТНИХ СТРУКТУР У ПОЕТИЧНИХ ЦИКЛАХ “НІЧНІ ДУМИ” І. ФРАНКА І “SNY I MARZENIA” Я. КАСПРОВИЧА

Наталія Судець

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка 61, Кам'янець-Подільський, 32300, Україна;
e-mail :moja_poczta@ukr.net*

Досліджено епітетні структури в поетичних циклах “Нічні думи” І. Франка і “Sny i marzenia” Я. Каспровича. Здійснено порівняльний аналіз типологічних подібностей і диференційних ознак епітетних систем циклів обох поетів. Розглянуто специфіку вжитку епітетів і механізми досягнення їхньої експресивності. Визначено основні *типи індивідуально-авторських епітетних структур* у циклах І. Франка і Я. Каспровича.

Ключові слова: епітет, епітетна структура, І. Франко, Я. Каспрович.

Іван Франко і Ян Каспрович, за влучним визначенням В. Корнійчука “була унікально близька за своєю долею, світобаченням, естетичною свідомістю мистецька пара, що репрезентувала нові обрії у літературах обох слов'янських народів” [5, с. 136]. І справді, роль та місце І. Франка в історії української літератури співставне з місцем, яке в польській літературі займає Я. Каспрович. В. Щурат писав: “Оба мужики за походженням, оба незвичайним талантом виведені з глухого села в бурхливий світ культури... завдяки незломному завзяттю підіймаються на вершини поетичної творчості” [11, с. 3]. Отож, доцільним вбачається порівняння творчості І. Франка і Я. Каспровича.

Ліриці І. Франка і Я. Каспровича присвячені праці багатьох науковців, зокрема, В. Корнійчука [6], Ю. Клим'юка [4], В. Щурата [11], М. Сосновського [15], Я. Ліпського [14], С. Колачковського [13]. Однак, можемо констатувати факти відсутності праць, у яких предметом вивчення були б різноманітні прояви епітетної організації поетичних творів цих митців.

Вибір і вживання письменником мовних засобів у поетичному творі свідчить, насамперед, про його індивідуальний стиль; відтак, зважаючи на високу активність ужитку епітетів у ранній поетичній творчості І. Франка і Я. Каспровича дослідження епітетних структур є особливо **актуальним**.

Мета нашого дослідження – визначення через порівняльно-типологічний аналіз особливостей епітетних систем поетичних творів циклів “Нічні думи” [10] І. Франка і “Sny i marzenia” [12] Я. Каспровича.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- простежити типологічні відповідності епітетних структур поетичних творів представників українського і польського письменства;

— визначити диференційні ознаки епітеної організації поетичних творів циклів “Нічні думи” І. Франка і “Sny i marzenia” Я. Каспровича.

Цикли “Нічні думи” і “Sny i marzenia” відзначаються подібністю ідейно-тематичного змісту, однак різняться за способами втілення художнього задуму, жанрами: цикл “Нічні думи” складають ліричні думи і елегії, цикл “Sny i marzenia” знайшов своє вираження в поезіях. Попри це, в аспекті тропіки прикметною особливістю, що зближує цикли, є висока частотність використання епітетів.

Актуальним залишається вивчення формальних і структурних особливостей епітетів. Епітети розглядаються не ізольовано, а в складі епітетних структур (означення+означуване). У визначенні структурних типів епітетів авторитетними є дослідження “парних епітетів” О. Потебні [9], “парних епітетів” і “ланцюжків епітетів” О. Веселовського [1], “парних епітетів”, “трійчаток епітетів” і “епітетних ланцюжків” В. Москвіна [7]. Нанизуванням епітетів досягається додаткова художньо-поетична виразність образів, акцентується увага на об’єкті, дається його повна та різнобічна характеристика. Ускладнені варіанти епітетних структур займають вагоме місце в поетичних текстах І. Франка і Я. Каспровича.

Досить часто для створення об’ємного образу реалії в поетичних текстах І. Франка вживається “парний” епітет. Основною його функцією є виділення в об’єкті двох однаково важливих ознак:

*О моя ясна, блискуча зірничко,
Де ти живеш? [10, с. 46]*

Епітети “ясна, блискуча” мають позитивне оцінне значення. Парний епітет використовується як засіб більш повного увиразнення образу “зірнички”. Не може не привернути увагу присвійний займенник “моя”, який у контексті функціонує як означення. У подібних епітетних структурах означуване трансформується в об’єкт, на який оголошуються права. Як зазначив О. Волковинський: “Узагальнено-якісні означальні частини виконують функцію своєрідного сигніфікатора, актуалізуючи зв’язок між об’єктом та їхнім власником” [2, с. 232].

У наведеному фрагменті поетичного тексту також функціонують парні епітети:

*Лютує Агріман, гасить
Ненависне проміння враже...
Хитаєсь трон його твердий, [10, с. 48]*

Епітетна структура “ненависне проміння враже” є надзвичайно експресивною, так як тут епітети “ненависне” і “враже” взаємопідсилюють один одного.

У поетичних текстах Я. Каспровича також функціонують парні епітетні структури:

*I wszystko życie, wszystko świeże tętno
Głuszyście pieśnią rażącą i wstrętą. [12, с. 76]*

У складі парного епітета “*rażąca i wstrętną*” з’єднаного сполучником “і” перебувають означення близькі за значенням, які творять незвичний оригінальний образ пісні. Привертають увагу в поезіях Я. Каспровича такі рядки:

*I widzę prawdę w niebieskim błękicie,
A nie w pijanej, zapylonej księdze [12, с. 72]*

Подвійний епітет “*pijanej, zapylonej*” є виделкою, так як дає двоаспектну характеристику означуваного “*księga*”. Завдяки використанню двох різних за семантичним наповненням епітетів вимальовується якісно новий образ книги, який не є символом мудрості. Навпаки перед реципієнтом він постає “п’яним” і “запиленним”.

Коли парні означення вживаються через кому, це “свідчить про їх однорідність і спільність” [3, с. 111]:

*Chyżo temu stworzyły gmach oku,
Kryształowy, powabny [12, с. 52].*

Відтак, “*kryształowy, powabny*” є рівносильними характеристиками поняття “*gmach*”. На перший погляд епітети “*kryształowy*” і “*powabny*” семантично далекі, але в епітетній структурі їх зближує те, що “*gmach*” сприймається ліричним героєм ситуативно: підкреслюється його краса. Завдяки функціонуванню в тексті епітетної структури, яка містить два рівноцінні означення, поету у всій повноті вдалося передати виразність образу “*gmach*”.

Задля більшого увиразнення естетичної дійсності І. Франко і Я. Каспрович разом із парним епітетами використовують і епітети з трьома означеннями. “Я помітив, – пише Л. Озеров, – що епітети мають звичай збиватися в купу, особливо в трійки; трійчатки епітетів” [8, с. 385].

При характеристиці стану ліричного героя І. Франко використав трійчатку:

*Чи олово важке пливе у моїх жилах
Так сонно, звільна, зимно замість крові? [10, с. 47]*

В епітетній структурі функціонують два близьких за значенням означення “*сонно*” і “*звільна*”, вони характеризують повільний перебіг процесу плинності крові, унікальні семантичні асоціації поета призвели до утворення третього компоненту трійчатки, епітета “*зимно*”, який поєднуючись із означуваним набуває оказіонального характеру.

При окресленні образу ночі І. Франко знову використовує трикомпонентний епітет:

*Безкраї, чорні і сумні
За ночами минають ночі,
І безутішному мені
Схід сонця сниться [10, с. 48].*

За допомогою трьох означень “*безкраї, чорні і сумні*” образ конкретизується, епітетна структура розширюється, захоплюючи в поле свого значення кілька ознак: простору, кольору, емоції.

У Я. Каспровича теж простежується образ ночі, для репрезентації якого, як і І. Франко, він вдається до епітетної трійчатки:

*Noc to wółjasna, wółsenna, wółcicha,
Że duch do marzeń nie nadarmo wzdycha [12, c. 63].*

Ніч Я. Каспровича змальована в оптимістичніших тонах. Окрім позитивного забарвлення, епітетну трійчатку об’єднує перший конкретизуючий елемент “*naniv*”, який не дає можливості реципієнту сприймати образ ночі однозначно, створює інтригу.

У поетичних текстах Я. Каспровича образ потоку персоніфікується:

*Spoczywałem — z jasnego obłoku,
Rozwianego nad głową miesięczną
Niby namiot jedwabny,
Jeły sphywać kaskadą potoku,
Nieżmąconą, tęczową i wdzięczną [12, c. 52].*

Епітет “*тęczowa*” передає ознаку за кольором, а епітети “*niezmącona*” і “*wdzięczna*” наділяють “*potok*” якість, які притаманні людині. Тому, ці епітети за своєю природою є антропонімічними. Таке утворення надає образності поетичному твору в результаті реалізації переносних значень і розширює валентні зв’язки епітета як зображально-виражального засобу художньої мови.

Використовуючи ланцюжкові епітетні структури, створюючи ампліфікацію Я. Каспрович досягає структурної та смислової цілісності поетичного тексту:

*Inne do niego przemawiały twarze,
Nie te przyćmione, nie senne i mgliste,
Lecz pełne ognia, jasne i złociste [12, c. 71–72].*

У складі ланцюжка поет використовує трійчатку “*przyćmione, nie senne i mgliste*”, в якій об’єднуються близькі за семантичним наповненням означення і парні епітети, що також дають синонімічну характеристику поняттю “*twarze*”. При цьому трійчатка яскраво контрастує з парними епітетами.

Поглибленню інформативності поетичного тексту сприяють повтори, що реалізуються на різних структурних рівнях літературного твору. З багатьох елементів, які забезпечують системну єдність тексту і ефективну дію принципу повтору, доцільно виділити епітет. Розглядаючи випадки повтору епітетів, В. Москвін виділяє особливий вид епітета — наскрізний епітет (термін Н. Ф. Познанського), що повторюється при декількох опорних словах.

З-поміж інших епітетних структур у поезіях Я. Каспровича найвищою активністю

відзначаються ті, в яких означенням є “*krwawy*”, воно характеризує такі поняття: “*słońce*”, “*lzy*”, “*lan*”, “*anioł*”, “*stygmat*”, “*krzyż*”, “*blaski*”, “*posłanie*”, “*daniny*”. Багато-разове вживання однієї і тієї ж означальної частини “*krwawy*” передає вищий ступінь прояву ознаки і виражає трагізм життєвої ситуації ліричного героя. Повторів також зазнають епітети: “*senny*”, “*smutny*”, “*czarny*”, “*blady*”, “*cichy*”.

І. Франко у циклі “Нічні думи” також використовує прийом наскрізного епітета. В його поезіях повторюється епітет “*важкий*”, який відзначається найвищою активністю вжитку і має виразний стилістично-оцінний відтінок. Епітет “важкий” сполучається з такими поняттями: “біль”, “дума”, “дума-мука”, “олово”. Так поет зображує усю складність життєвої ситуації ліричного героя. Епітети “сонний”, “безсонний”, “блідий” також є наскрізними.

Отже, епітет у поетичних циклах І. Франка і Я. Каспровича формує художній образ; володіє емотивно-оцінною конотацією і семантичною інформативністю.

Епітетні структури з однаковими означальними частинами не тільки конкретизують якість окремого об’єкта, але й створюють певну атмосферу поетичних творів. Експресивність є головною функцією наскрізних епітетів.

У поетичних текстах обох митців присутні подібні моделі парних епітетних структур, які характеризують абстрактні поняття і предмети.

Проведені зіставлення трійчаток епітетів в циклах “Нічні думи” і “*Sny i marzenia*” дозволяють стверджувати, що схема побудови цих епітетних структур співпадає в обох поетів і навіть значний означальний ряд не створює відчуття громіздкості, оскільки за більшістю епітетних структур стоїть оригінальність поетичного мислення. Застосовуючи такі епітетні структури поети намагалися зберегти найтонші відтінки ліричних переживань, що й призвело до розширення якісної характеристики понять, предметів, явищ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Веселовский А. Н.* Историческая поэтика / А. Н. Веселовский. – М. : Высшая школа, 1989. – 406 с.
2. *Волковинський О.* Поетика епітета : монографія / Олександр Волковинський. – Кам’янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2011. – 350 с.
3. *Губанов С. А.* Эпитет в творчестве М. И. Цветаевой: семантический и структурный аспекты : дис. на соискание науч. степени канд. филол. Наук: спец. 10. 02. 01 / Сергей Анатольевич Губанов. – Самара, 2009. – 235 с.
4. *Клим’юк Ю.* Лірика Івана Франка як система жанрів : монографія / Ю. Клим’юк; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2006. – 406 с.
5. *Корнійчук В. С.* Перехресні стежки Івана Франка і Яна Каспровича. (типологія творчості) [у:] Porównanie jako dowód. Polsko-ukraińskie relacje kulturalne, literackie, historyczne 1890–1999. Seria: Literaturoznawstwo Porównawcze No. 2, Poznań 2011, S. 136–140.
6. *Корнійчук В. С.* Поетика лірики Івана Франка : дис. д-ра філол. Наук : 10.01.01 / Корнійчук Валерій Семенович. –Л., 2006. – 436 с.
7. *Москвин В. П.* Эпитет в художественной речи / В. П. Москвин // Русская речь. – 2001. – № 4. – С. 28–32.
8. *Озеров Л. А.* Мастерство и волшебство: книга статей / Л. А. Озеров. – М. : Сов. писатель, 1972. – 502 с.

9. *Потебня А. А.* Теоретическая поэтика / А. А. Потебня. — М. : Высшая школа, 1990. — 344 с.
10. *Франко І.* Зібрання творів у 50-ти томах / Іван Франко; ред. Н. Л. Калениченко. — Т. І. : Поезія. — К. : Наукова думка, 1976. — 502 с.
11. *Щурат В. Г.* Ян Каспрович. Взаємини Франка з Каспровичем / В. Г. Щурат // Діло. — 1926. — Ч. 172. — 6 серпня. — С. 3.
12. *Kasprowicz J.* Dzieła poetyckie wyd. zbior. w 22 tomach / Jan Kasprowicz; pod red. L. Biernackiego. — Т. IV.: Liryki. — Lwów : 1912. — 169 s.
13. *Kołaczkowski S.* Twórczość Jana Kasprowicza / Stefan Kołaczkowski. —Kraków : Druk W. L. Anczyca i Spółki, 1924. — 186 s.
14. *Lipski J.* Twórczość Jana Kasprowicza w latach 1878–1891 / Jan Józef Lipski. — Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1975. — 518 s.
15. *Sosnowski M.* Światopogląd Jana Kasprowicza. Elementy i fazy rozwoju / Mirosław Sosnowski // Pro memoria: Jan Kasprowicz w osiemdziesiąt rocznicę śmierci / pod red. M. Sosnowskiego i G. Iglińskiego. — Warszawa : Polskie Bractwo Kawalerów Gutenberga, 2006. — S. 21–207.

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2013

Прийнята до друку 13.01.2014

РЕАЛИЗАЦИЯ ЭПИТЕТНЫХ СТРУКТУР В ПОЭТИЧЕСКИХ ЦИКЛАХ “НОЧНЫЕ ДУМЫ” И. ФРАНКО И “SNY I MARZENIA” Я. КАСПРОВИЧА

Наталія Судец

*Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко,
ул. Огиенко 61, Каменец-Подольский, 32300, Украина;
e-mail :moja_poczta@ukr.net*

Исследовано эпитетные структуры в поэтических циклах “Ночные думы” И. Франко и “Sny i marzenia” Я. Каспровича. Осуществлен сравнительный анализ типологических сходств и дифференциальных признаков эпитетных систем циклов обоих поэтов. Рассмотрена специфика употребления эпитетов и механизмы достижения их экспрессивности. Определены основные типы индивидуально-авторских эпитетных структур в циклах И Франко и Я. Каспровича.

Ключевые слова: эпитет, эпитетная структура, И. Франко, Я. Каспрович.

**EPITHET STRUCTURES REALIZATION IN POETIC CYCLES
“NIGHT THOUGHTS” BY IVAN FRANKO AND “SNY I MARZENIA”
BY JAN KASPROWICZ**

Natalia Sudets

*Kamyanets-Podilsky Ivan Ohienko National University,
61 Ohienko St, Kamyanets' Podil's'kyi, 32300, Ukraine;
e-mail: moja_poczta@ukr.net*

The article is devoted to the research of epithet structures in the poetic cycles “Nichni dumy” of I. Franko and “Sny i marzhenia” of J. Kasprovich. The comparative analysis of typological similarities and differential features of the epithet system is done. The specificity of application of epithets and mechanisms of reaching its expressivity are considered. The basic types of individual authorial epithet structures in the cycles of I. Franko and J. Kasprovich are set.

Keywords: epithet, epithet structure, I. Franko, J. Kasprovich.